

דתישבו

בס"ד

פרשת אחרי מות-קדשים, תשע"ז, מספר 1218

השעיר לעזאזל

יאיר ברקאי

הרמב"ן ובעקבותיו המקובלים תפסו את הרוע כישות, ועל-כן, על-מנת לגבור עליו יש להתעמת אתו, לדידם, אם בדרך של מאבק חזיתי או בדרכים מתוחכמות יותר, שעשוי להיות בהן ויתור זמני על-מנת להחלישו ולנצחו. זאת משמעות ה"שוחד" המוגש לעזאזל.²

את רעיון ה"שוחד" לעזאזל תוקף האלשיך (ר' משה אלשיך, דרשן ופוסק בצפת במאה ה-16) בחומרה:

...הנה מבלי הכניס עצמנו בצפוני סודות, ראוי לשים לב בצד-מה מה ענין השתי שעירים הללו. ושישים הוא יתברך כבודו לעומת עזאזל, להטיל גורל איזה מהם לה' ואיזה מהם לזר ההוא. ולמה יחשיבנו יתברך לכך, כי מה קש נדף הוא לפני א-להי עולם ה', וגם מי חייב לתת לו שעיר, ולא עוד אלא שישלחוהו לו המדברה. והנה אמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר מו) שהוא להשחידו בל ישטין עלינו. והלא כמו זר נחשב הטעם הלז, כי מי ישמע לדבר הזה ולא יבעת באמת באמור: מריה דאברהם (=הקב"ה)! לא ימנע, או ישראל זכאים בדינם או בלתי זכאים?! אם זכאים הם, מה צורך להשחיד את המשטין. ואם בלתי זכאים, מה בצע בהשחיד אותו, האם שופט כל הארץ לא יעשה משפט על העדר המקטרג... ועוד כי אדרבא הוא תת לו פתחון פה לאמץ כח להשטין, באומרו ראה בניך משחידים אותי לבל אגלה את נבלותם, וכדי בזיון וקצף. וגם בלשון המקרא לזר יחשבהו כל הרואה מקרא שכתוב "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל",

(תה' ח:ה). א"ל: ועולם מה יהא עליו? א"ל: רבונו של עולם היינו מסתפקין בו. א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם שרויין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם. א"ל: תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך. א"ל: רדו ותדורו עמהן. מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרם... שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים לארץ ראשו למטה ורגליו למעלה ועדיין הוא תלוי בתשובה. עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה בבגדי צבעונין של נשים. ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביום הכפורים איל אחד לה' שיכפר על ישראל ואיל אחד לעזאזל שיסבול עונותיהם של ישראל והוא עזאזל שבתורה.

² הרחבה של הדברים נמצאת במאמרי: "דמות השטן במקרא ובספרות חז"ל", מים מדליו 25-26 (שנתון מכללת ליפשיץ, תשע"ד-ה), עמ' 71-100.

במסגרת עבודת יום הכיפורים, המתוארת בפרשתנו, הוצבו שני שעירים שדמו זה לזה: "שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקייחתן כאחד" (משנה יומא ו, א). במהלך הטקס הוטלו גורלות, שקבעו מי מבין השניים יעלה קרבן לה' ומי יישלח לעזאזל, ככתוב (וי' טז:כא-כב):

וְסָמַךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחִי וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמְדַבֵּר. וְנִשָּׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשָׁלַח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר.

פרשיית השעיר המשתלח מעלה תמיהות רבות, וכבר חז"ל צירפו אותה למצוות השמעיות שהן בחזקת "גזירת המלך על עבדיו" (כלשון רש"י לבר' כו:ה).

בתלמוד הבבלי, יומא סז ע"ב נאמר:

תנו רבנן: ... "ואת חקתי תשמרו" (וי' יח:ד) - דברים שהשטן ואומות העולם משיבים עליהן, ואלו הן: אכילת חזיר, ולבישת שעטנז, וחליצת יבמה, וטהרת מצורע, ושעיר המשתלח. ושמא תאמר מעשה תהוה הם - תלמוד לומר אני ה' (שם) - אני ה' חקקתי, ואין לך רשות להרהר בהן.

למרות האיסור שבסיפא של המשנה, נעשו ניסיונות רבים למצוא טעם למצוות השעיר המשתלח, להלן נעיין בכמה מהם.

פרקי דרבי אליעזר (היגר - "חורב"), פרק מה:

...אמר סמאל לפני הב"ה (=הקדוש ברוך הוא) רבון כל העולמים, על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אין אתה נותן לי, אמ' לו הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש להם חטא, ואם לאו אין לך רשות עליהם, לפיכך נותנין לו שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את ישראל שלא יקריבו את קרבנם, שנאמר "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל", גורלו של הב"ה לקרבן עולה, וגורלו של עזאזל שעיר חטאת, וכל עונותיהם של ישראל עליו, שנ' ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה.¹

* ד"ר יאיר ברקאי, מרצה לתנ"ך ולמדרש במכללת שאנן.

¹ ועיינו בילקוט שמעוני תורה, בראשית (רמז מד):

שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאל? א"ל כיון שעמדו דור המבול ועבדו עבודה זרה היה הקדוש ברוך הוא מתעצב. מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו: רבונו של עולם הלא אמרנו לפניך כשבראת את עולמך "מה אנוש כי תזכרנו"

עצמו, ואם מתוכם בא הוא לכלל הרהור תשובה וחרטה – הרי כשלונות אלו נחשבים לו כקרבן לה'.

הגר"ד מסיים את הסברו במלים הבאות (עמ' 294): "זה סוד 'השעיר לעזאזל', כי אלמלא לא ציווהו ה' – איך היה יהודי שבא לעשות תשובה מתכפר בייסורים אלו שלא באו אליו כקרבן לה'?"

אבן עזרא מפרש על דרך החידה:

אם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת "עזאזל" תדע סודו וסוד שמו, כי יש לו חברים במקרא. ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו.

הרמב"ן בפירושו לפסוק מנהיר פשר החידה: "והנה רמז לך רבי אברהם שתדע סודו כשתגיע לפסוק 'ולא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִים' (וי' יז:ז)".

כלומר, לאחר שלושים ושלשה פסוקים מפסוק יז, מופיע הפסוק: "ולא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִים אֲשֶׁר הֵם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדֹרֹתָם" (שם).

רמב"ן (ואבן עזרא) רומזים לזהות בין השעירים השוכנים במדבר ל"עזאזל", שגם הוא מקומו במדבר. ' תשבי, חוקר הקבלה, מדגיש את הדברים:⁵

מקום השדים הוא במדברות... המדבר הוא תחום שלטונו של סטרא אחרא, משום שהוא כוח של הרס ושמה. סוד העברת ישראל במדבר סיני הוא, שהקדוש ברוך הוא רצה לכבוש ולהכניע את סטרא אחרא בתוך ממלכתו.

רש"י הירש טוען (בפירושו לפסוק י בפרקנו) שכל אחד משני השעירים מייצג דמות אחרת. אלה שמוכנים לוותר על החומריות וכוחות הטומאה שבנפשם מיוצגים ב"השעיר אשר עלה עליו הגורל לה", ואילו האדם שאינו מוכן לוותר עליהם מיוצג ב"השעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל". כאשר האדם בוחר להזדהות עם הקרבן לה', הוא משלח את כוחות הטומאה שבו עם השעיר לעזאזל, שם, במדבר, ארץ ההפקר ונחלת "השעירים המרקדים". אין לו צורך בהשתלטות על כוחות הטומאה, ובהשתחררותו מהם הוא מזכך את נשמתו ביום הכיפורים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
f **הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן**
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שיורה חלילה השואה-מה כמטילים גורל בין שני שותפין חלילה...

הייתכן, מקשה האלשיך הקדוש, שנצטוונו ביום הקדוש לנו לתת למשטין קרבן כשוחד? האם בקרבן זה יכופר לישראל על חטאיהם? האין בכוחו של ה' להתמודד עם כוחות העזאזל ללא הקרבן שלנו? היעלה על הדעת להשוות בין ה' לעזאזל שאנו מצווים לתת לשניהם קרבן זהה?!

אכן, דברים כדברונות, המציפים ביתר שאת את התמיהות שמעורר השעיר המשתלח.

אברבנאל על אתר, מציע את הפתרון הבא:

הנה אם כן לא היה ענין השעיר המשתלח קרבן לעזאזל ולכן לא זכה לזביחה ולא להקרבה על המזבח אלא להרחיקו תכלית ההרחקה ולהשליכו אל ארץ גזרה שאין בה ישוב וכאלו היה זה תפלה לא-להים שכן יעשה לשונאו, וזה ענין אמרם שלא יקטרע על ישראל. כלומר שלא יהיה זרעו לישראל למכשול ולפוקה וצורר לנו.

דהיינו, שילוח השעיר הוא למעשה תפילה המלווה במעשה לחיזוקה.

רמב"ן, בביאורו על אתר מזהה את "עזאזל" עם סמאל, כלומר השטן. וטוען ש"נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכיפורים". הרמב"ן מתחבט בקשיים המתעוררים בעקבות ביטוי זה ומנסה ליישבם במשל, שהגר"ד סולובייצ'ק³ מתייחס אליו:

המשל של הרמב"ן על אדון המצווה להעביר מחלקו שלו לעבדו. עושה הסעודה אכן רוצה לתת הכל לאדון - אלא שהאדון מורה לו לתת מחצית מן המנה שלו לעבד והרי זה כאילו קיבל האדון את הסעודה כולה. באמת שני הקרבנות הם לה', והתורה לא ציוותה חס וחלילה להקריב קרבן לשטן. קדושת הפה העושה את השעירים לקרבנות עושה אותם קרבנות לה' לבדו. ההקדש הוא לה' ולא לעזאזל. מצוות שני השעירים היא לה' אלא שאחד מן הקרבנות שהוקדשו לה' אנו נותנים לעזאזל מפני שכך ציוונו ה'. הקב"ה כביכול אומר לישראל, רצונכם בכפרה, רצונכם לחדש את המגע עמי, רצונכם להתקדש לי - "תן מנה לפלוני". וההלכה היא: מקודשת.⁴

בהמשך המאמר (עמ' 292-293), מוסבר כי: הייסורים הממרקים את העוון הם לרוב ייסורים שלא באו לאדם אלא מחמת העוון עצמו; הוא רדף אחרי ממון - ונשאר "דלפון", רדף אחר הכבוד ונחל חרפה, רדף אחרי סטאטוס ונשאר מתוסכל. קרבנות היו כאן אמנם, אבל קרבנות לעזאזל ולא לה'... "השעיר לעזאזל" בא לסמל אותו האדם הסובל מחמת כשלונותיו שלו

³ הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'ק, (1903-1993), רב, ראש ישיבה, פילוסוף דתי, מראשי הציונות הדתית ותנועת המזרחי, וממנהיגי הרוחניים של היהדות האורתודוקסית בארצות הברית) במאמרו: "כפרה, ייסורים וגאולה", בתוך: **על התשובה**, ירושלים תשל"ז, עמ' 289-290.

⁴ הגר"ד מסתמך על הסוגיה בקידושין (ו, ב-ז, א): "אמר רבא: (האישה שאמרה למי שמבקש לקדשה) תן מנָה לפלוני ואקדש לך - מקודשת מדין ערב".

⁵ ' תשבי, משנת הזוהר, ירושלים תשל"א, עמ' שסג-שסד.